

UNA EXCURSIÓ EN LA HISTÒRIA DE LA CULTURA I DE L'EDUCACIÓ D'ALEXANDRE GALÍ

PERE SOLÀ I GUSSINYER

1. INTRODUCCIÓ

Aprofitant l'avinentesa de les XII Jornades on un dels dos temes-eix triats és el d'«educació i construcció nacional», entro agosaradament en un tema que, ara com ara, té algun competent estudiós consagrat o en fase de formació (1). Però no puc negar al mateix temps el meu convenciment (compartit de ben segur per molta gent de la nostra petita comunitat científic-acadèmica) que el personatge i l'obra de Galí necessiten d'una vegada una urgent revisió profunda, tasca a la qual ara incorpore el meu gra de sorra.

Ja l'any 1984 al pròleg fet per EUMO Editorial de Vic a la reedició de *La mesura objectiva*, Monés incidia en la necessitat de presentar la *Història de les Institucions* (2) "amb un aparell crític que aclaris alguns punts i apuntés noves línies de recerca a vegades en contraposició al pensament galinià" (*ubi infra*, nota 3). Tenint en compte la complexitat de l'edició d'aquesta ingent obra inacabada que és la *Història de les Institucions*, no en faig retret d'aquest fet als editors materials de l'obra, que prou han fet de dur endavant aquesta digníssima edició. Penso que més aviat és la comunitat d'especialistes en aquests temes d'història de l'educació i la cultura qui ha d'anar elaborant la seva ciència sobre la base de construccions colosals com la de Galí. I és en aquest sentit que, potser per tarannà i també per una secreta identificació amb un home exigent, valuós, un esperit ferreny, molt intel·ligent i toçut, gran enamorat del seu país, m'ha abellit de fer el present exercici, que no és altra cosa que una excursió seguint un itinerari (un dels diversos recorreguts possibles) dels paisatges que Galí ens va construint a la sèrie esmentada.

¿Què va aportar Galí a la Història de la cultura, a la Història educativa en general i a la Història educativa del nostre país en particular? Tots fem a ulls clucs nostra la valoració de Jordi Monés respecte del caràcter pioner de Galí com a historiador de la cultura i de l'educació (3) als Països Catalans, però ens cal filar prim i veure en què la pedagogia històrica a casa nostra és tan deutora d'aquest home tan respectat als medis educadors i també als àmbits més inquirits de la nostra historiografia, com corrobora prou la referència de Jaume Vicens i Vives —un personatge per cert en ple procés de reestudi aquests darrers anys— a l'autoritat de Galí (4).

En un punt bàsic, i ho dic ben d'entrada, comparteixo la

prevenció galiniana respecte de l'anomalia de la discontinuïtat cultural entre generacions, de la falta d'una "escola" en el sentit de formació intel·lectual i cultural transmesa normalment. Efectivament, no és cap artillugi retòric constatar que tots hem estat víctimes del tall ocasionat per la derrota democràtica i popular de 1939. Les turbulències de la guerra, la revolució i la contra-revolució van operar a Catalunya/Països Catalans com a Espanya un perillósíssim trencament generacional i una discontinuïtat, per no dir ruptura, cultural ben perillosa (5). En aquestes condicions és quan es produeixen els trencaments de la "consciència nacional", tràngols en què aquesta corre el risc de naufragar o almenys d'encallar-se: "ni que no hi hagi cataclismes polítics, en una terra com Catalunya mancada d'institucions educadores pròpies, acaba per perdre's l'esma de mirar enrera —i molt més encara, ai las!, la de mirar endavant—; només es veu l'ara, una mica com les bestioles del bon Déu" (6).

Fóra, doncs, lamentable que un cop més els problemes del "tornar a començar", ben posats de manifest per Galí, ens duguessin a menystenir el seu missatge. A parer meu, recollir i entendre el missatge galinià vol dir sobretot *comprendre els problemes històrics i culturals de caire eminentment col·lectiu que planteja*, independentment que compartim o no tant la ideologia que el sustenta com les solucions que proposa. Dit en altres termes, valorar el pensament galinià també vol dir poder-lo enmarcar en el seu context, depurant el que és subjectiu i subjectivista del que és objectiu, valent i desbrossador de camins cap a la sempre problemàtica veritat o veritats històriques.

Monés observa amb raó que *HIMC* té el doble valor de treball historiogràfic de "caràcter exhaustiu" sobre l'evolució del nostre món cultural i educatiu i d'obra a través de la qual el personatge Galí se situa respecte de fets que viu com a actor i testimoni. En aquest sentit s'ha d'entendre com un llibre de memòries on les apreciacions galinianes "a vegades subjectives, ens ajuden a comprendre les lluites político-ideològiques en el camp educatiu, especialment durant el període republicà" (7). Anclat en certa manera en l'experiència molt valuosa, gairebé pre-democràtica, ordenadora i prou elitista de la Mancomunitat, Galí raona en termes de *demòcrata* que desconfia profundament del poble, i en termes de *cristià* i de *nacionalista* o si voleu patriota.

(1) El primer és el cas del col·lega Josep Masabeu; el segon el de Xavier Gayán, per citar només dos investigadors que participen a la present edició de les Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans.

(2) D'ara endavant citarem la sèrie de la *Història de les institucions...* amb les inicials HIMC.

(3) MONÉS, J. (1984), "Llunyania i proximitat de Galí", in Galí, A.: *La mesura objectiva del treball escolar* (Eumo Ed.), pròleg, pp. XLVII-LVIII, p. LVIII.

(4) VICENS i VIVES, J. (1954, ed. 1969), *Notícia de Catalunya*, Barcelona, p. 97, on contraposa les conclusions del pare Casanoves i del pare Batllori als estudis de "molts altres autors —sobretot d'Alexandre Galí— sobre la sort de la cultura catalana en aquest moment crucial", tot fent referència a la responsabilitat de l'Església moderna —que perdé "la direcció de la cultura catalana"—, i dels Jesuïtes en particular, en la decadència del segle XVIII. Vicens sembla apoiar-se en Galí per a afirmar tot seguit (p.98) que "la caiguda del baluard de Cordelles serví per a desglaçar l'educació dels joves, per a fer-los sortir de la pura mecànica memorística llatina, per a introduir-los en el món en què vivien, encara que aquest presentés símptomes d'un retard paorós".

(5) Alexandre Galí (1978-1986): *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona, 1986, Fundació A.G., XVII: per a Galí, de tota manera, aquesta dissort congènita (consistent a tornar a començar sempre de zero) no és pas cosa només d'ara. No tota la culpa la tenen els cataclismes bèl·lics i polítics en un país on el moure's de les successives generacions no és res més que "una repetició automàtica de gestos que no fan avançar ni un pas. Aquesta és, per dissort, la tragèdia d'un país sense escola com el nostre, i a més sotmès a cataclismes polítics que enfonsen tot el que la vida pot haver aportat en la seva exigència de renovació", p. 10.

(6) GALÍ (1986), *HIMC*, XVII, *ibid.*

(7) MONÉS (1984, Vic.) op. cit., LVII.

Políticament l'home sent autèntica basarda per la democràcia igualitària més o menys jacobina de la nostra tradició republicana. El comunisme anàrquic que pedagògicament veu sobretot representat per l'Escola Moderna ferreriana, que és objecte d'airats comentaris al *Llibre II* (8) i de la qual no s'està d'avisar així que pot que "la seva mala llavor no va morir; va anar rebrotant arrapada a terra com l'agram, amb proliferació especialment greu durant la Dictadura militar i la República i creant les generacions que van fer possible el daltabaix de la revolució de 1936" (9), però també la tradició republicana que, a través dels ideals de la Institució Libre de Enseñanza, arriba fins a les reformes educacionals de l'època de la Generalitat i troba una personificació caricaturesca en la persona de Joaquim Xirau, són dues tendències estigmatitzades per diverses raons, i en diversos graus, la primera per la seva destructivitat i violència, la segona per la seva inhumanitat basada en l'utopisme i les abstraccions. Aquest utopisme contaminava, segons Galí, homes i institucions i va ser causa que les reformes republicanes anessin a mal borràs (10).

Galí és tothora un admirador profund de l'obra d'Enric Prat de la Riba. D'altres ídols seus, com el doctor Torras i Bages, de vegades són passades pel sedàs de la ironia més o menys crítica i carinyosa, o de la reconvençió explícita. Prat pràcticament mai. No és doncs pas estrany que, per exemple, la primera part —el pòrtic— del llibre X de *HIMC*, sobre "institucions de cultura popular" esmerci moltes ratlles a glossar en termes ben enfàtics "la visió d'un gran home", Enric Prat de la Riba, primer president de la Mancomunitat, autor d'un projecte d'Institut d'Educació General, que donà lloc a una Comissió d'Educació General (16 de maig de 1918), només plenament activa els anys 1922 i 1923. Galí contraposa el projecte de Prat a les "Misiones Pedagógicas" de la República, de finalitat abstracta i utòpica i demagògica, segons ell. Diu, en aquest sentit, no saber si els animadors de les "Misiones" s'adonaven "amb prou claretat que abans del cinema, de les exposicions de quadres, de les representacions teatrals calia que aquells dissortats anessin nets i aprenguessin a rentar-se, que poguessin menjar i vestir i hostatjar-se com la gent culta, que tinguessin consciència de la col·lectivitat civilitzada i fins i tot que sabessin llegir i escriure, és a dir, el que Prat de Riba va considerar com a matèria eficaç del que ell en deia Educació General. N'hi ha prou de comparar els dos conceptes, el de les Misiones Pedagógicas i el que va començar a desenvolupar la Comissió d'Educació General l'any 1921, per a convèncer-se que darrera d'ells hi ha dues visions de la vida i dues mentalitats completament diferents" (11).

El lector no té cap dubte respecte de les preferències del nostre polígraf, però es pregunta legítimament si Galí, com certs aborígens fan amb els seus enemics abans de descarregar sobre ells els seus malefics i fiblades, no enlletgeix el dolent per tal de fer-lo això, ben dolent. Palesament, creu més en l'actuació conscient de minories amb seny, des de institucions perdurables, no improvisades, que no pas en el geni de la massa, del poble. Com a col·lectivitat, aquest poble (el poble català) desperta en Galí sentiments ambigus. En primer lloc, es tracta d'un poble semi-inconscient (des del punt de vista nacional), alienat secularment pel domini polític, cultural i lingüístic castellà. Per aquest mo-

tiu els catalans no han dedicat a l'ensenyament i a l'escola l'ajut que mereixeria. Aquesta gasiveria en el patrocini de l'esforç escolar té a veure positivament amb el fet que "encara aquest any de gràcia que escrivim aquestes ratlles (circa 1950) Catalunya està lluny de comprendre que la imposició del castellà li ha estat i continua essent-li el factor més poderós de desorganització de la seva mentalitat i del seu caràcter i el dissolvent més enèrgic de la seva personalitat" (12). La feble consciència nacional comporta una mediocritat en l'esforç cultural, la qual té a veure amb la deformació produïda pel forçat encaix de la mentalitat catalana a la llengua castellana, "verb d'una mentalitat (...) de condicions materials i formals tan contràries de la nostra mentalitat i de la nostra llengua" (13).

La pàtria, altres cops anomenada nació o país, és una "gran solidaritat en el temps". Galí considera que l'ESCOLA com a institució "té la missió de crear la gran solidaritat en el temps que s'anomena pàtria, cosa que només es realitza per la raó i aquells productes fills de la raó en constant reviviscència que s'anomenen institucions" (14). El nacionalisme galinià no és pas precisament un nacionalisme afalagador amb el poble català, ans ben exigent. Es nacionalisme perquè posa la nació o poble com a subjecte històric. Gairebé la personifica. Abunden, efectivament, als seus escrits les generalitzacions sobre el geni o caràcter català, i no hi manquen estereotips sobre el caràcter nacional d'altres pobles europeus, francesos o italians. Galí es plany, arran de l'experiència traumàtica de la II República, que els catalans no són nacionalistes, que de nacionalistes només n'han estat minories conscients, però no el poble, excessivament panxacontent i sense una actitud militant sistemàtica en defensa de la llengua i la capacitat d'autodeterminació política. El grau d'abrandament i de justícia d'aquesta mena d'afirmacions té, naturalment, molt a veure amb la conjuntura històrica en què Galí desgrana la seva meditació, però també amb la particular ideologia d'un intel·lectual dotat d'una estructura de personalitat feta d'una peça.

2. LA CONTRIBUCIÓ GALINIANA A LA HISTÒRIA DE LA CULTURA I DE LA EDUCACIÓ

Desanima, en part pel caràcter rudimentari i complex alhora de la forma galiniana d'aproximar-se als fenòmens de la cultura viva d'un poble, ben lluny dels tecnicismes i dels conceptes que l'escola francesa dels *Annales* ja estava posant de moda, esbrinar en quins models historiogràfics podia basar la seva recerca aquest home. Això, evidentment, no vol pas dir que no hi siguin aquests models, tot i que quasi estem per dir que Galí emprèn una tasca molt ambiciosa, gloriósament pròpia d'una generació d'autodidactes. I la tendència dels autodidactes cap al sincretisme és gairebé automàtica.

Ara bé, i això és important de tenir-ho present, la *HIMC* no és cap obra desordenada ni cap calaix de sastre sense cap ni centener, com sosté algun dels meus col·legues que han tret el cap per la història del Noucentisme. El que passa és que la seva òptica o punt de vista, com a historiador de la cultura, és més completa i rica que la del mer historiador dels fets polítics o econòmics, o merament escolars.

Com a historiador de la cultura inclou l'educació en el complex de fenòmens humans, materials, naturals i cultu-

(8) *HIMC. Llibre II. Ensenyament Primari. Primera part*, pp. 30, 32, 48, etc.

(9) *HIMC. Llibre X*, p. 195.

(10) Fins i tot va malmetre o podrir iniciatives populars sanes com la del barceloní Ateneu Enciclopèdic Popular que abans de la Revolució de 1936 ja "no era el centre tolerant i amable de sempre. L'havia inflat la ufana de les abstraccions i utopies precursors de la Revolució (...), ja només era l'esperit radicaloide i burgès de l'Esquerra de Catalunya el que el governava". *HIMC. Llibre X*, p. 210.

(11) *HIMC. Llibre 10*, p. 40.

(12) GALÍ (1986), *HIMC. Llibre XVIII*, p. 12.

(13) GALÍ (1986), *HIMC. Llibre XX*, p. 31.

(14) GALÍ (1986), *HIMC. XVII*, p. 10.

als que constitueixen la història. El seu concepte de cultura és dinàmic. Per al de Camprodon "la definició dels nostres diccionaris és passiva, es refereix a la cultura que es rep, no a la cultura que es crea, conseqüència inevitable en uns pobles com el castellà i el català acostumats, per diverses causes, a no produir la cultura, a no col·laborar amb els altres pobles en la creació d'aquesta, i a limitar-se, amb més o menys avidesa o encert, a aprofitar-se'n o a servir-se'n com a ornament individual" (15). Galí ens té acostumats a judicis mot durs, on la ferrenya autocrítica col·lectiva no és de vegades exempta de certa dosi de derrotisme (16), això quan no vehicula "cebes" a voltes ben arbitràries, a voltes lligades a un subjectivisme acusat. I remonta la seva recerca a èpoques ben reculades i a elements d'allò més bàsic. I no hi fa res si el resultat és el potser menys interessant dels llibres que formen la sèrie de la *Història de les Institucions*, com per exemple el llibre dedicat a la "cultura material, l'utilitatge", del qual la veritat és que no he aconseguit descobrir la lògica que en presideix la construcció. Aquest volum tracta dels "elements naturals" (home, terra, mar, cel) i dels "productes humans", entenent per tals l'organització polític-administrativa i institucional de l'estat, l'economia espanyola i, per acabar, l'«utilitatge individual»: els elements socials i individuals del nivell de vida, el cost de la vida, el pressupost de la família popular.

Acaba amb una breu part descriptiva sobre l'utilitatge material de la família i de l'individu (l'estatge a Barcelona, el moble, el vestit, la netedat i la higiene, la vida de família i els espais). Aquesta part és potser la més interessant d'un llibre, que no deixa de ser un amuntegament més o menys útil de dades sobre les condicions de vida "materials" dels ciutadans d'Espanya i, en concret, de Barcelona, amb força dades estadístiques de caire farragós. No és pas per aquest llibre que l'estudi de Galí passaria a la història (17).

Defugint totalment la visió estreta i curta de la història educativa entesa com a pura història de les estratègies escolars i de l'escolarització reglada, Alexandre Galí té el valor de recrear el conjunt del moviment cultural i artístic de les primeres dècades de segle, les del gran i contradictori redreçament català, les del gran fracàs també, segons ell. Qui redacta aquesta reflexió és ben sensible a la dinàmica associativa de la societat civil, que ha estudiat i estudia. Per això valora doblement el fet que Galí investigués amb tant de delit i perspicàcia el moviment associatiu ciutadà i la seva projecció educativa (sobretot en el cas de Barcelona). No vull pas dir amb això que el volum que es refereix al que l'autor n'anomena "institucions de cultura popular" sigui el millor de la sèrie. Ben a contrari, em sembla un dels llibres menys reeixits, però no obstant característic de la seva visceralitat (18). Al llibre queda ben palès, una barreja d'admiració i alhora de menyspreu elitista per l'educació popular i la utopia d'esquerres. Aquesta vigoria de l'educació popular que avui gosariem descriure com una dels trets característics i singulars de la pedagogia catalana de tots els temps (a ben poques nacions europees es van donar condicions per una experiència prolongada i creativa d'«universitat popular» semblant a l'Ateneu Enciclopèdic Popular o,

per indicar-ne una que ha arribat fins als nostres dies, el Centre de Lectura de Reus: ni a França ni a Itàlia ni a Portugal) és jutjada gairebé amb condescendència per Galí.

L'Ateneu Enciclopèdic del carrer del Carme és descrit com una mena d'entitat messiànica, *vox clamantis in deserto*: "si tenia el concurs de tothom era perquè feia un cert respecte, barreja de consideració i de temença". L'Ateneu Enciclopèdic Popular representava "una inquietud que inquietava. Amb les seves dèries, amb les seves utopies i àdhuc amb les seves aspiracions burgeses com la d'accedir a títols acadèmics com a ideal màxim d'alliberació, l'Ateneu era el recer —l'església anàvem a dir— on s'aplegava la joventut més delerosa, més vigilant, més assedegada (...). Feia respecte perquè sense saber com ni per què hom sabia que en aquells quants centenars d'utòpics que s'aplegaven alçant amb una mà l'olivera i amb l'altra el llorer hi havia una gran força; una força que potser no comptava amb vots, però que els polítics, si no podien posar-la en joc, almenys procuraven no tenir-la enfront" (19).

Però, si l'alè "popular" podia dur al descarrilament utòpic també era vist —i aquí tindriem el petit cantó romàntic d'un analista que en tenia poc, de romàntic— com una pedrera de regeneració educativa. Així, moltes escoles catalanes —en la línia de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana— van ser impulsades des d'ateneus, perquè "com que el nom d'ateneu era consagrat com a cosa popular, moltes d'aquestes escoles (...) el van prendre, entre elles les més matineres, com les Escoles de l'Ateneu del Districte II, creades l'any 1904 i alguna de les més notables com l'Escola de l'Ateneu Democràtic del Poble Nou, creades l'any 1916" (20).

Té raó el pedagog de Blanquerna en subratllar que les escoles dels ateneus, sense recursos (descapitalitzades) a diferència de les de l'estat, eren en general prou dolentes i ineficaces, amb excepcions notables com la del "gloriós" (sic) Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, ressenyat al llibre II i la de l'Ateneu Obrer de Barcelona (21); Galí pensa que l'obra dels ateneus del segle XIX a les primeres dècades del segle XX "no feu més que sobreviure a la pròpia decadència"; però afegeix que el que no prescriu (dels ateneus) és "el deler de la redempció obrera (...) o la participació en el festí de la vida, si la vida es pot considerar un festí" (22).

Aturem-nos un moment en això que Galí en diu "deler de la redempció obrera", la voluntat utòpica, messiànica, revolucionarista que diria Jaume Vicens i Vives. La voluntat utòpica obrerista o deler popular de participar al banquet de l'existència pren "dues formes noves al segle XX: una de violenta com a reacció d'impotència davant del fracàs de les organitzacions del segle XIX; l'altra que podríem considerar d'adaptació a les noves condicions del clima cultural del moment. La primera fou encarnada en l'escola àcrata, que va trobar un punt de suport terriblement eficaç en la base capitalista oferta per Francesc Ferrer a través del seu sistema de l'Escola Moderna. L'altra, que és l'únic que es pot considerar de tradició ateneística, té el seu exponent en l'Ateneu Enciclopèdic Popular". I també en l'Ateneu Polytechnicum (23).

¿Com i perquè, a través de quins ressorts humans i ins-

(15) Alexandre Galí (1978-1986): *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona, 1980, Fundació A.G. *Introducció. L'Estat de la Cultura a Espanya i a Catalunya. L'any 1900*, p. 12.

(16) HIMC. *Introducció (III)*, p. 164, quan l'autor es pregunta ¿quines són les causes de la nostra impotència musical?, i rebia el que considera un "innegable fracàs musical" col·lectiu.

(17) GALÍ, A. *HIMC. Introducció (II)*.

(18) Alexandre Galí (1978-1986), *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936. Llibre X. Institucions de cultura popular*, Barcelona, 1985, Fundació A.G.

(19) HIMC. *Llibre X*, p. 211.

(20) HIMC. *Llibre X*, p. 195.

(21) HIMC. *Llibre X*, p. 194.

(22) HIMC. *Llibre X*, p. 195.

(23) HIMC. *Llibre X*, p. 195.

titucionals i amb quin recolzament social i cultural, l'escola àcrata del Noucentisme i la II República va ser "tan terriblement eficaç"? Ben poques pàgines, o potser només ratlles, i en elles moltes desqualificacions, dedica la gran obra de Galí a aquesta qüestió. I a fe que no estaria desprovista d'interès una anàlisi per comprovar si les característiques que Galí assigna a la tècnica pedagògica (per exemple, assegurar la continuïtat de la transmissió de formes educatives o la capacitat de posar en funció valors d'altri) s'aplicaven en persones com Joan Puig i Elias, d'ideologia anarco-sindicalista, el que va ser president de l'Escola Nova Unificada, que no recordo que sigui citat ni una vegada a la seva vasta obra de les primeres dècades de segle.

3. L'EXCURSIONISME, L'ESCOLTISME: UNA MISSIÓ MORALITZADORA I D'HIGIENE CÍVICA

Però, a banda dels ateneus, la visió poderosa de Galí copsa si no tot el moviment ciutadà cultural (barceloní majorment), si la majoria d'iniciatives que la seva ideologia conservadora li permetia considerar. Conseqüent amb les seves conviccions i valors menysté la tradició escolar radical i obrerista-llibertària, i en canvi dedica un espai —que no desenvolupa— del llibre X a les "entitats moralitzadores" com la Lliga del Bon Mot (1908) i els Pomells de Joventut (1920).

Però si un fenomen revesteix enorme importància en l'evolució cultural popular d'aquest segle aquest va ser l'excursionisme català el qual, segons Estasén (però no segons Galí que la considera curta), comptava 238 entitats i uns 5000 afiliats l'any 1928. Es tractava d'un excursionisme predominantment democràtic "i de gent modesta, al revés de l'alpinisme d'altres països". Amplia un xic la significació d'altres entitats i iniciatives com el Club Muntanyenc (1906), la Societat de Ciències Naturals de Catalunya, el Club Excursionista de Gràcia (1924), el Camping Club de Catalunya (1925), la Federació d'Entitats Excursionistes (1931), i el Comitè Català de Refugis (1931) (24).

Comptat i debatut, hem de dir que, tot i l'interès informatiu de la notícia sobre excursionisme, escoltisme i acampades que conté la segona part del llibre X —que comença amb la descripció de la tasca del Centre Excursionista de Catalunya des de 1877— (25), el llibre no té la importància testimonial que hagués tingut si no s'hagués publicat la colossal obra històrica sobre excursionisme del polígraf reusenc Josep Iglésies l'any 1964 (26).

En noucentista, Galí atribueix un sentit essencialment ordenador i civilitzador a l'excursionisme. Pensa que, a mesura que la població excursionista va creixent, es fa cada vegada més necessària una moral i unes regles de conducta, tant com unes tècniques i un ordre" (27), i que, en aquest sentit, el Centre Excursionista de Catalunya no va saber estar a l'altura de les circumstàncies pel que fa a la organització global de l'activitat excursionista i a la coordinació dels grups a mesura que anaven proliferant les iniciatives als anys 10 i 20, ni a l'alçada de la missió genuïna i intrínseca del l'excursionisme: "missió moralitzadora, d'higiene física i espiritual, missió de disciplina i de civisme a través de refer la vida en contacte amb la natura".

Tot seguit, Galí entra en la significació de l'Escoltisme i

l'organització a Catalunya dels Boy-Scouts. El subjectivisme i parcialitat tornen a entrar en joc. El sectarisme fins i tot. I una vena veritablement feixistoïde a la catalana. Galí parteix d'un axioma: només hi havia una branca genuïna, racialment fiable i no borda de boy-scouts, els Minyons de Muntanya, que, un cop implantada la República, va ser organitzada plenament segons la reglamentació internacional, i que l'any 1934 tenia una direcció composta per J.M. Batista i Roca, mossèn A. Batlle, P. Gabarró, Narcís Masó, Ll. Vila, Amadeu Serch i Joan Munner (28). "Mentrestant —prosegueix l'home— els Exploradores de España anaven canviant la pell. Després de l'escissió del desembre de 1931, els Boy-Scouts de Catalunya van anar absorbint les activitats dels Exploradores de España. Com que era gent acostumada a viure de la protecció oficial, cosa molt poc escoltista, i a més s'esqueien ésser un aglomerat de tota mena d'al-luvions com l'Esquerra de Catalunya, es van posar en contacte amb el president Companys (abans ja ho havien fet amb el president Macià) i aquest els va concedir la protecció oficial i una subvenció de 1000 pessetes. Es que el president Companys ignorava la procedència d'aquells boy-scouts i l'existència de l'organització autènticament catalana dels Minyons de Muntanya? Nosaltres ens inclinem a creure que seguint més aviat la política feixistitzant de l'Esquerra de Catalunya hom va voler arraconar els Minyons de Muntanya sota el pretext de dretes i esquerres, i correspondre als boy-scouts que es prestaven a ser més bons servidors del partit. El Consell de Minyons de Muntanya va protestar i a la darrerria de 1933 va ésser concedida també l'oficialitat als Minyons de Muntanya (sense subvenció, però) i a les seves organitzacions anexas: la Germanor de Guies Excursionistes i la Germanor de Noies Guies. Després del 6 d'octubre va ser retirada l'oficialitat a tots els grups, àdhuc als Boy-Scouts de Catalunya, que havien sabut treballar tan fi" (29). Els judicis del text són durs. Fins a quin punt hi ha excés de passió personal és quelcom que la recerca històrica pot entrar a escatir. Els adjectius ofensius sobre Esquerra Republicana, formació "aglomerat d'al-luvions de tota mena", que desenvolupava una "política feixistitzant", en qualsevol cas, són aquí.

Sigui com sigui, l'invent de Baden Powell és considerat un eficaç instrument pedagògic, "una de les més originals i eficaçes" troballes educatives de tots els segles, diu un Galí entusiasta. L'escoltisme es basa en una pregona adhesió "al que en suma constitueix el nodriment o la base de les col·lectivitats humanes" (...) i això explica o justifica que "hi hagi un escoltisme catòlic, protestant, cismàtic o budista, com hi ha un escoltisme xinès, francès o hindú. Hi pot haver perfectament un escoltisme catalanista a Catalunya com un d'irredentista a Trieste. Ara, el que no pot ésser és que aquests colors, sentiments o creences siguin adoptats dins l'escoltisme com a banderes de combat. L'organització escolta no és de pau ni de guerra, té simplement com l'escola o la universitat (i potser més específicament que elles) una funció educativa (...). L'organització escolta serveix per a formar ciutadans capaços de complir els seus deures on les circumstàncies de la vida els arreglerin, però res més. Com a organització ni que sigui catòlica o neutra, ni que la guerra es fiqui dintre de casa, ella no pot

(24) HIMC. Llibre X, p. 73.

(25) HIMC. Llibre X, pp. 43-112.

(26) SOLÀ, P. (1992), "Esport, excursionisme i educació en la història del moviment associatiu català contemporani: el GEIEG com a exemple", in: XI Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Aspectes físics de l'educació. Visió històrica, Reus, pp. 155-178.

(27) HIMC. Llibre X, p. 135.

(28) HIMC. Llibre X, p. 163: "des dels primers V. de Laserra, Llorenç Jou i tots els catalans vàrem vaticinar que l'escoltisme fent olor de militar —i de militar espanyol— costaria d'arrelar entre nosaltres (...) "quan van sortir els Minyons de Muntanya sense regust de marxa i parada militar, aleshores al revés (del poc que havien arrelat fins aleshores) hom diria que van assolir les adhesions més selectes de la nostra espiritualitat racial, també fatalment poc nombroses en la seva floració espontània".

(29) HIMC. Llibre X, p. 152.

ser bel·ligerant. No dubtem que així ho comprenia i ho practicava Batista i Roca..." (30).

També es mencionen de passada, al Llibre X, les activitats de Palestra fins a 1934 i després de febrer de 1936 (31).

4. UNA VISIÓ CULTURAL HOLÍSTICA EN LES DIVERSES ESFERES DEL SABER

El polígraf i pedagog s'ha proposat recrear tots els plecs o viarans per on es difon la saba cultural de la renovació catalana dels primers trenta anys del segle —i a més en fonamenta els antecedents—. Per això, amb la contundència sospitem que temerària (atès que no es pot ser especialista en tot), però simpàtica, l'home ens parla, amb gran erudició de música, teatre o cinema. De les arts plàstiques i la instrucció artística. O de l'ambient literari català (i més precisament, de tota la tasca de construcció d'una infraestructura de biblioteques a Catalunya). I no es mossega precisament la llengua, com veurem.

Així, concretament, el moviment musical, bàsicament barceloní, és abordat en un altre dels llibres de la sèrie, el dotzè. 397 pàgines per donar compte, en una primera part dedicada a la música, de les escoles i institucions de música barcelonines, des del Reial Conservatori del Liceu d'Isabel II (1837) i l'Escola Municipal de Música (1886) fins a les acadèmies particulars, sense oblidar ni una valoració ràpida del paper de la música en l'ensenyament primari i secundari ni una referència al primer desenvolupament de la gimnàstica rítmica a principis de segle. Un capítol és dedicat al desenvolupament del moviment orfeonista, un altre a les entitats dedicades a la música instrumental, i un tercer al Teatre Líric català, i en especial al Gran Teatre del Liceu. A més reserva un espai d'aquest llibre a la musicologia, folklore musical i a la crítica. La segona part del llibre tracta del teatre barceloní i català (32), així com la tercera es refereix al fet cinematogràfic al món i a Catalunya, el sentiment artístic en el cinema, la producció cinematogràfica catalana i el Comitè de Cinema de la Generalitat de Catalunya, organisme de gestió cultural i educativa dels recursos cinematogràfics catalans, del qual va ser precisament president efectiu Alexandre Galí (33).

Fidel a aquesta visió holística del fet educatiu, el pedagog situa els afanys de renovació de l'ensenyament tècnico-artístic dintre del moviment artístic barceloní de les tres primeres dècades d'aquest segle, en un llibre —el Cinquè—, plenament tributari d'una concepció estètica ben vinculada als plantejaments del seu admirat bisbe Torras i Bagès i al tarannà del catòlic Cercle de Sant Lluç, on no hi manca una forta dosi d'essencialisme platònic: "el doctor Torras abominava l'art per l'art desvinculat dels grans interessos i anhels de l'home en la seva integritat, en el seu compost de cos i d'esperit i obeint només a forces cegues i instintives que res no lliga ni governa. L'art tenia una llei; la llei de la raó, espurna del seny que governa el cel i les estrelles, i llum i guia de la vida humana en la seva plenitud responsable. Heus aquí tots els límits que posava el doctor Torras als nostres artistes. Actueu amb plenitud, guieu-vos per les lleis de la raó; ambicioneu l'etern, hi afegim nosaltres, a través d'aquest món que és tan formós, com deia el poeta; que és tan bell de forma i que a través

de la forma és susceptible de ser expressat i de dir als homes les altres veritats més difícils de penetrar, accessibles només a la bellesa eterna" (34).

El començament de la revolució pictòrica catalana va ser, segons Galí, un realisme ingenu, minuciós i honradíssim, i "realisme vol dir objectivitat i sobretot antisubjectivisme. El subjectivisme i la mentalitat catalana són irreconciliables. El subjectivisme de l'època modernista va ser epidèmic i, encara més, epidèmic. Si el doctor Torras va anar seguint l'art català fins en les seves altes funcions episcopals devia estar content de veure com eren eliminades les toxines subjectivistes del modernisme i totes les que poguessin haver dut les influències estrangeres. Hi havia en la nostra gent massa bona salut moral perquè poguessin arrelar. Però encara podia estar més content si veia de quina manera els artistes catalans rebien la llavor fecundant de l'impressionisme i en feien substància pròpia dintre de la l'objectivitat i el realisme essencials de la raça.", bó i referint-se sobretot a Rusiñol i Casas (35). Per a Galí la principal preocupació dels pintors catalans de les primeres dècades de segle hauria estat "la recerca de la realitat essencial, la realitat metafísica lluny de la realitat literal de la reproducció fidel que preocupava els artistes que encara respiraven els aires del segle XIX" (36).

D'un home d'ordre com Galí no sobta que s'estirés els cabells davant del que considera mal gust modernista, i que el duu a abominar de molts establiments i edificis que "han anat desapareixent avergonyits", com l'establiment Torino, premiat per l'ajuntament l'any 1902, o la Fonda d'Espanya de Domènec i Montaner o la Maison Dorée d'August Font, "o els cadiratges, els aparadors o els armaris amb grans flors badades, si quan escrivim aquestes ratlles encara subsisteix el Palau de la Música Catalana, el qual desenferrat i tot de la quantitat enorme de decoració sobrerera i de mal gust amb què va venir al món, és encara un exemple típic del que eren els vitralls, els muntants de portes, els ferros i la ceràmica a primers de segle" (37).

En canvi, potser sorpren més la defensa a ultrança i clarivident de les virtuds del genial Gaudí, salvat de totes totes de l'orgia modernista: Gaudí va ser capaç de reaccionar enfront de les "monstruositats" del Modernisme finisseclular. Gaudí, que havia estat l'home que "des de la darrera dècada del segle havia dut el modernisme arquitectònic a les seves manifestacions més epilèptiques" (sic, p. 156), va ser també l'artista que "no va renunciar al decorativisme que havia après a l'Escola i dels seus mestres, però amb el geni segles ha desaparegut dels creadors de l'art gòtic, es va imposar l'empresa gegantina i no reproduïda per cap altre geni del món, de tornar a emplenar de contingut tota aquella fúria de decoració que empastifava les obres dels nostres arquitectes. Fou per a assolir aquest propòsit gairebé foll, que Gaudí es va submergir en les aigües més profundes de la mística, de la qual va sorgir en pedra vivent com una mena de miracle, el frondós arbre litúrgic de la Sagrada Família, summa i exaltació dels balbuzeigs inconnexos de tota una època" (38).

Per al nostre pedagog, en una opinió bastant negativa, la revolució pictòrica del Noucents va ser una revolució inconclusa: "tota la nostra pintura fins a l'any 1936 no va passar de ser un gloriós començament, com la pàtria que

(30) HIMC. Llibre X, p. 153.

(31) Ibid., pp. 160-162.

(32) GALÍ, A. (1982): HIMC. Llibre XII. Música, teatre i cinema.

(33) HIMC. Llibre XII, p. 343 i ss. Barcelona era aleshores el centre més important de la indústria cinematogràfica peninsular.

(34) HIMC. Llibre V. Ensenyament tècnico-artístic. Moviment Artístic, 273.

(35) HIMC. Llibre V, p. 274.

(36) HIMC. Llibre V, pp. 276-277.

(37) HIMC. Llibre V, pp. 288-289.

(38) HIMC. Llibre V, p. 156.

va sortir de les mans de Prat de la Riba no va ser més que un esbós de pàtria dissortadament mal menat per una colla d'hereus escampa" (39).

Estrany volum, aquest cinquè, que només dedica la meitat de l'espai —les primeres 156 pàgines— a l'educació formal de caire tècnic-artístic, i concretament a l'acció de la Diputació de Barcelona (Escola Superior de Bells Oficis, 1915, i Escola Tècnica d'Oficis d'Art, 1918), a l'acció de la Mancomunitat de Catalunya (continuïtat de l'obra de la Diputació de Barcelona, les Escoles d'Art o d'Arts i Oficis de la Diputació de Girona) i a la de Generalitat de Catalunya, així com l'acció de l'Ajuntament de Barcelona, amb especial referència als antecedents i primer funcionament de l'Escola Massana, això sense oblidar la trajectòria d'institucions que ara depenien de l'Estat com l'Escola d'Arts i Oficis i Belles Arts de Barcelona o Escola de Llotja (nada el 1774) i l'Escola Superior d'Arquitectura (1875). Més de 40 pàgines (157-196) del volum són dedicades a les institucions privades i a la seva obra educativa formal, no formal i informal: Cercle Artístic de Sant Lluc (1893), Institut Català de les Arts del Llibre (1898) o Foment Català de les Arts del Llibre (1903).

Finalment, una bona part del volum —més de cent planes— és consagrada al moviment artístic de societats i agrupaments com l'Associació d'Arquitectes de Catalunya (1879), el Cercle Artístic (1881), la Societat Artística i Literària (1894), el Saló de les Arts i els Artistes (1909), l'Associació d'Amics de les Arts (1919), el Saló dels Evolucionistes (1920), el Saló de Barcelona i el Saló de Montjuïc (1932) (40).

En fi, Galí passa revista a les exposicions i publicacions artístiques i al moviment estètic català (més concretament barceloní, de les primeres dècades), en arquitectura, escultura, pintura, dibuix, arts decoratives, arts del llibre i crítica artística. En aquest sentit, l'estudi conté una munió de dades, difícils de contrastar i valorar des de la postura del no especialista.

D'altra banda, Galí no passa per alt la referència obligada al cànon acadèmicista del moment, la instrucció carrinclona i inevitable de l'Escola de Llotja, per fer notar tot seguit que "*deixant de banda la lliçó directa dels artistes en llurs tallers i àdhuc la significació d'una entitat tan marcada com el Cercle Artístic de Sant Lluc (...), a començaments de segle hi havia un moviment espontani força general de renovació de la pedagogia artística correlatiu del de les escoles d'assaig en el camp de l'ensenyament primari. En part, aquest moviment era vinculat amb les dites escoles, puix Pau Vila en l'Horaciana i Joaquim Torres García en el Mont d'Or havien fugit del dibuix de còpia i, potser per primera vegada a Catalunya en l'ensenyament primari del dibuix acaraven els seus deixebles amb el natural. En l'Horaciana l'any 1908 hi ensenyava el dibuix segons aquestes tendències Manuel Ainaud, sortit no feia gaire de les Escoles de l'Ateneu Obrer, on Antoni Gelabert havia alçat bandera de renovació, arrencat aleshores en el grup Els Negres. Aquest ambient, però, no era pas únicament barceloní, com no ha estat mai Barcelona el centre exclusiu de la vida artística catalana. Sabem, per exemple, que l'escriptor i pintor Prudenci Bertrana, a primers de segle tenia una acadèmia particular a Girona, on també ensenyava a dibuixar a base de la lluita amb el natural"* (41).

El nostre polígraf analitza el paper d'educadors artístics com el seu parent Francesc d'Assís Galí i Fabra i Eladi

Homs i s'entreté sobretot en el primer, del qual opina que, si bé la seva preparació des del punt de vista de la tècnica del dibuix i del color, era precària, en canvi "*va ser singularment intensa la seva formació espiritual o general"* (42). En poques paraules Galí dibuixa un contrastat panorama: "*donant una mirada de conjunt al moviment renovador de la pedagogia del dibuix i del color fins a l'any 1936, es concreten clarament les dues tendències. Per una banda, hi ha els homes del mètode que fàcilment es converteix en recepta o en truc, enmig dels quals posariem Eladi Homs com a pedagog i com dibuixants una sèrie de professors generalment hàbils amb Francesc de P. Nebot al davant, el senyor Sala i Deulofeu, el senyor Victor Masriera, el mestre Sebastià Pla, etc. D'altra banda, hi ha els qui veuen aquest ensenyament com un problema d'educació prègona, en el qual la qüestió important és posar en activitat l'esperit del deixeble. Francesc Galí pot ésser posat en primer lloc en ordre al temps i a la magnitud de l'obra. El segueixen de prop Francesc Labarta, Ignasi Mallol, Jaume Busquets i els dos Antoni Gelabert (...). En aquest grup podem posar-hi també altres artistes de mèrit com Lu Pascual director de l'Escola de Belles Arts i després de l'Escola del Paisatge a Olot, Josep Obiols dedicat més esporàdicament a l'ensenyament, etc. Són dignes d'esment en el camp de l'ensenyament primari Joaquim Torres García i Manuel Ainaud. Aquestes dos artistes, però, van tenir la feblesa de donar una excessiva importància al primitivisme i a les formidables facultats d'imitació dels nois"* (43).

Un no sap, realment, quina postura adopta Galí enfront dels grans corrents avantguardistes i trencadors de motlles amb què tant ha contribuït la Catalunya d'aquest segle a l'art plàstic mundial. Salvador Dalí o Pablo Ruiz Picasso són poc citats. Sebastià Gach o Lluís Muntanyà només una o dues vegades. Les mateixes que Joan Salvat i Papasseit. Un és llec en la matèria, però sorpren en canvi que Francesc d'Assís Galí i Fabra, el seu parent artista i professor de Belles Arts sigui esmentat no menys de ...56!!! vegades (i només parlo del llibre V, ara). I el bisbe de Vic Torras i Bages 12 vegades, com a mínim, al mateix volum.

Sigui com sigui, el testimoni de Galí no manca de valor i interès. Sincerament, i que em perdonin els entesos, intueixo molt valuoses les apreciacions crítiques de Galí sobre les escoles de formació en les arts plàstiques de la Catalunya —la Barcelona: sempre estem en el mateix— del Modernisme-Noucentisme-Surrealisme-Racionalisme. En canvi, sospito molt menys reeixits, o almenys molt més mancats d'equilibri els comentaris del polígraf sobre el moviment literari català, i no perquè el cultíssim pedagog no conegués a fons el moviment editorial català de la preguerra.

Al llibre XI (44) és abordat tot primer (I part) el tema de la posada en marxa a Catalunya d'una xarxa de biblioteques "populars". A continuació (II part) es fa un estat de les societats literàries i altres institucions similars, des del Consistori dels Jocs Florals (1859) fins al Conferència Club aristocratitzant dels anys trenta, passant per l'Associació de Lectura Catalana (1904) i els Amics de la Poesia (1920), però sobretot entrant agudament en la significació social i cultural de l'Ateneu Barcelonès (1872), hereu del Ateneu Català (Ateneo Catalán, 1860). No se li escapa a Galí el paper cultural d'altres dispositius formals o informals com les "penyes" estables, els nuclis dispensadors de premis literaris i animadors de, per exemple, la Festa del Llibre. La

(39) HIMC. Llibre V, p. 273.

(40) HIMC. Llibre V, pp. 199-303.

(41) HIMC. Llibre V, p. 12.

(42) HIMC. Llibre V, p. 13.

(43) GALÍ, A., HIMC, V, pp. 62-63.

(44) Alexandre Galí (1978-1986). *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona, 1984, Fundació A.G., Llibre XI: Biblioteques populars i Moviment Literari

part III del volum aprofundeix de manera merament descriptiva en la caracterització del moviment literari en català de les primeres dècades de segle (poesia, narració i altres gèneres literaris, com assaig, crítica i periodisme, així com literatura per a infants).

La part IV inventaria els llibres i revistes literàries catalanes més significatives per a Galí. En conjunt, hem de parlar d'un llibre desigual, només embastat com a tal, particularment inacabat, o almenys poc articulat i amb pretensions crítico-literàries no gaire justificades. Em sembla evident que el seu autor només el deixà sobrefiltrat, i encara. Galí no analitza ni sospesa el valor pedagògic de la literatura de creació o de la literatura periòdica, llevat pots ser de quan es refereix a la literatura adreçada als infants. El lector actual no entén la inclusió d'un bolet voluminós (pàgines 121 a 278) dedicat a l'evolució literària, on s'inclouen judicis estètics ben personals i injustos, per no dir excèntrics (45), sobre autors i corrents literaris del primer terç de segle català, amb esclatants absències, com Joan Salvat Passasseit, i una incomprensió total de l'avantguardisme literari de transcendència internacional. Desconcerta l'observador actual aquesta incursió de Galí en la literatura catalana de les primeres dècades del segle XX, que semblaria com poc elaborada i no exempta d'ingenuïtat i una barreja d'irritació i candor. ¿Però fins a quin punt tenim dret a jutjar un treball que va reposar molt de temps a les calaixeres, i que no sabem si finalment hauria aparegut amb la forma editorial pòstuma?

I tornem al mateix: quan el gestor cultural i el pedagog torna al seu camp d'acció els seus dictamens són molt més precisos i ajustats, encara que de vegades també apassionats i apassionants! Pel que fa a l'obra de Biblioteques de la Mancomunitat i la herència que va deixar, ell és un testimoni i protagonista de primer ordre de la tasca feta. Tota la part referida a Biblioteques populars d'aquest llibre XI és prou interessant per bé que curta (45 planes), incompleta. S'hi veu que l'autor estima el tema i el fa estimar. Presenta l'obra de biblioteques de la Mancomunitat com inserida en el clam popular per una xarxa de biblioteques, atiat pel moviment ateneïsta. I fa estat del desplegament de les biblioteques populars de la Mancomunitat de Catalunya entre 1915 i 1923, amb abundància de detalls precisos.

Un altre cop, el pedagog memorialista reviu processos que ha viscut com a responsable cultural de l'administració autonòmica, la frustració del procés mitjanament feixistitzador que es viu amb el Directori i com a "*l'acabament de la Dictadura Militar les biblioteques populars que funcionaven a Catalunya eren dotze. La Diputació de Barcelona hi havia afegit les de Granollers i Manresa, totes dues ja preparades d'abans; la de Tarragona va instal·lar la de la capital, també ja molt treballada de feia temps i la d'Ulldecona. Les de Girona i de Lleida, abandonades a les pròpies forces, prou penes i treballs van tenir per a soste-*

nir el que la Mancomunitat les havia deixat com a herència" (46).

Pot ser rellevant, en aquest sentit, mencionar que no aprecia, en qüestió d'estils de gestió cultural, i concretament pel que fa a la supressió dels Patronats de les Biblioteques per simples delegats, gran diferència entre la "Diputació dictatorial" i la Generalitat d'Esquerra (47), partit que no era precisament sant de la devoció galiniana. I que més aviat va dilapidar el capital començant a acumular uns anys abans, amb obres com el Servei de Biblioteques de la Mancomunitat, d'un valor simbòlic altament positiu, segons Galí, ja que era el primer servei (pensat per Eugeni d'Ors quan encara estava "*lliurat a les coses catalanes*" d'una administració moderna amb vocació de govern i d'estat (48). I es que, certament, per a Galí les biblioteques populars constituïren "*una de les millors mostres del que és capaç de fer l'administració catalana quan obra pel seu compte*".

5. 1900: PUNT DE "NO RETURN" DE LA SOCIETAT CATALANA

Per a Galí en la història catalana hi ha un abans i després de 1900. Segons el planteig ideològic idealista i conservador de Galí, cap a 1900, i per sorprenent que pugui semblar, era enorme encara la estabilitat de la consciència moral de Catalunya i, per tant, de la seva estructura social, però l'industrialisme i el capitalisme sobre els quals l'estatalisme campava, tendien ja a disminuir la base d'aquesta gran estabilitat (49). La violència revolucionària obrerista, provocada per l'egoisme i falta de visió del capitalisme local, ja constituïa, però, durant la segona meitat del XIX, una greu "malaltia social", però els moments culminants comencen amb la clausura de l'exposició de Barcelona, data "en què l'anarquisme infecta vastes capes de la societat" (50). Aleshores comença la gran "època mística de l'anarquisme" afegeix l'historiador de Camprodon, que recolza les seves opinions en el dictamen de Manuel Reventós. Sigui com sigui, però, l'ordre moral i la religió havien estat factors equilibradors de la convivència catalana, almenys fins al Noucents.

D'aleshores ençà els germens de l'egoisme capitalista (que va provocar, anota Galí, un canvi en la mentalitat catalana envers els naixements, l'anarquia i del mestissatge, i els dimonis interns desfermats —en particular la discòrdia de la lluita de classes— podien engagar-ho tot en orris —o quasi tot—, com així va ser des de... 1936. Es ben significatiu, però ben difícil d'entendre amb la perspectiva del temps i donada l'amplitud d'esguard analítica del nostre home, que Galí no analitzi el període 1936-1939, i no perquè no passessin coses ben significatives en aquest angüós període en els terrenys escolar i cultural. Atès que l'Església catalana —segons repeteix— oficial per enten-

(45) Per exemple *Vida privada* de Josep M. de Sagarra, notable retrat d'una època i una societat, se'n diu (p. 200) que ve a reduir-se com a novel·la a "*una seguida d'anècdotes relliscoses o decididament verdes que l'autor va enfilant sense cap afecte ni respecte pels personatges que treu a la picota i amb una mena d'intenció de fer gala de desvergonyiment davant d' un cert públic farsaic i en el que tan desvergonyit com la novel·la i davant dels autors que pretenien paliar l'indecència amb el bany diari, el sapsallet de les dents i el sleeping-car*".

(46) HIMC. *Llibre XI* (1984), p. 27.

(47) HIMC. *Llibre XI*, p. 27: "*una altra de les gestes de la Diputació dictatorial, precedent de la que en la mateixa línia feixistoide acompliria més tard la Generalitat governada per l'Esquerra Republicana de Catalunya, fou la supressió dels patronats substituint-los per sengles diputats delegats*". També p. 32.

(48) HIMC. *Llibre XI*, pp. 42-43: "*si l'Esquerra Republicana de Catalunya, primera administradora de la nostra autonomia, amb els seus contactes i emparentaments amb utopies de font no catalana, en liquidar la nefasta trajectòria d'un segle de lluites absurdes, més d'una vegada ens hagué de fer abaixar el front podem, en canvi, presentar l'obra de les biblioteques populars, la més neta i autèntica i original de les que ha realitzat l'esforç de les corporacions públiques d'aquest segle, incorporades al moviment de renaixença catalana, i dir amb orgull: això és que nosaltres som capaços de fer quan res no ens pertorba ni ens destorba!*".

(49) HIMC. *Introducció (III)*, pp. 171-172. Aquest volumet obra a mena d'esquema de tota la *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*. "In nuce" conté el conjunt d'aquesta magna obra històrica amb alguna variant. Es tracta d'una contribució fonamental d'aquest intel·lectual, on exposa la seva concepció de la història, patriòtica i conservadora en el bon sentit de la paraula. Aborda les següents grans àrees: la cultura intel·lectual, utilitzatge docent i institucions culturals del període, els anhels, aspiracions renovadores, influències i fermentos (on obre finestres com la "influència amb l'estranger") i "last but not least" el catalanisme polític i el moviment cultural del segle XX a Catalunya. Insisteixo, aquest llibre resulta, pots ser, la millor introducció i resum (més així primer que la segona cosa) de la sèrie histórico-cultural-pedagògica HIMC.

(50) HIMC. *Introducció (III)*, p. 134.

dre'ns no estava a l'alçada de les circumstàncies, només una força podia regenerar i encarrilar (i va arribar a fer-ho) el país: el nacionalisme, el catalanisme polític, de caire catòlic i moderat. Aquesta és la convicció d'aquest home. En bon catalanista o nacionalista, per al nostre pedagog el problema pedagògic central del catalanisme no era altre que el problema de la llengua, que, al seu torn, no era pas només un problema tècnic (51), sino una qüestió general de cultura i de formació espiritual (52).

Ull, però, amb el que hem dit de l'Església. Galí distingeix entre l'església "oficial", política, la super-estructura jeràrquica, i "el clergat que estava en contacte amb el poble, poble ell mateix". Gràcies a aquest i a pocs jerarques més sensibles "la Catalunya renaixent té un deure enorme amb l'Església; no, però, amb l'Església oficial, sinó amb l'Església eterna vinculada amb el poble fins a fer un tot amb ell després d'una convivència gairebé dues vegades mil·lenària". Aquesta Església que reacciona a "la violació per part dels poders legalment constituïts dels drets inviolables de la llengua en la catequesi popular" (53). Evidentment, d'altres historiadors li discutirien la tesi de la continuïtat de la proximitat del clergat amb el poble. Destacats especialistes del segle XVIII, per exemple, sostenen que per ser clergue secular al segle de els Llums calia ser de família econòmicament ben solvent, per tal de poder-se pagar la carrera i viure convenientment com a clergue.

L'home creu, doncs, aferrissadament en la importància del factor polític (el catalanisme com a revulsiu: de la Lliga a Macià, passant per Acció Catalana, projecte fallit (54), tot i que els projectes col·lectius no són cosa dels catalans, pla més donats a l'individualisme i fins a l'individualisme màxim, que poques vegades ateny la reconeguda genialitat d'Antoni Gaudí (55). Gràcies a aquest moviment o presa de consciència col·lectiva (el catalanisme), conduït per una formació nacionalista —la Lliga— el país començà de redreçar-se, tot i que la Lliga tenia falles gravíssimes de tipus social. I és que, efectivament, si a principis de segle podem parlar, sobretot a causa d'aquest puixant desvetllament d'auto-consciència, d'una "pàtria renaixent", és evident que la Lliga va suïcidar-se en oblidar o ignorar fórmules cíviques o polítiques de justícia i ordenació del problema social, molt més eficaces que els sabres de la Guàrdia Civil o les baionetes dels soldats, "que eren els únics procediments que per desgràcia tranquil·litzaven els nostres homes d'ordre" (56).

Galí se'ns mostra continuament un moralista de contorns o bases inamovibles. Ell ho era per estructura de personalitat. D'altres també ho eren, i molt, i no precisament exempts de partis pris ben poc científics, com els del mitificat Jaume Vicens i Vives a propòsit del poder disgregador i anti-cívic del *mestissatge* o barreja de pobles i races català, "mestissatge" que Vives considera altament disgregador i productor de les conductes incíviques a nivell col·lectiu, com l'insòlit revolucionarisme d'un poble pacífic i pacifista com el nostre. Val a dir, però, que el moment històric —la proximitat del gran trasbals social i de la gran desfeta nacional— també convidava a la reflexió. I, en aquest sentit, estava convençut que la manca de sensibilitat social del catalanisme conservador, la Lliga Regionalista o el catala-

nisme que aquesta propulsava "des del primer moment va cometre l'errada gravíssima de voler ignorar l'existència de la formidable inquietud obrera de Catalunya i d'Espanya", en una falsa actitud de defensa dels industrials. Aquest tipus d'errors van fer esclatar el polvori del 1936-1939. I la "bomba va esclatar, més poderosa que mai, i tota la feina feta en un instant va ser anorreada. Hi reincidirem?" (57).

Però tornem a aquest punt zero del 1900. A partir d'aleshores, i aquí coneixement i voluntat s'alien en l'ànim del polígraf, el catalanisme esdevingué el motor de la regeneració catalana i quasi espanyola. Ferments del catalanisme van ser sobretot els joves estudiants, que també van participar en el moviment d'ateneus, institucions pobres —recalca l'home—, abanderades d'un moviment d'il·lustració tipus "rational recreation" i de regeneració obrera (58). Galí postula que el clima de regeneració vinculat a la recuperació política i a la voluntat d'autogovern va tenir efectes en la disminució de l'analfabetisme. En aquest sentit, l'home pinta un panorama al 900 no substancialment diferent de l'espanyol pel que fa a l'analfabetisme popular, tot i que entre 1900 i 1920, i com a efecte del triomf de la "voluntat de Catalunya" (59), la mitjana de Catalunya i la de Barcelona pel que fa a la disminució de l'analfabetisme són considerablement més altes que l'espanyola:

	1900	1920	Dif. en menys
Mitjanes d'Espanya	63,3	52,05	11,5
Mitjanes de Catalunya	56,1	41,05	15,09
Mitjanes de la ciutat de Barcelona:	48,4	25,8	22,6

6. LA LLENGUA COM A PEÇA CLAU DE CONTINUÏTAT EDUCATIVA

El tema central de la llengua, com a peça clau de continuïtat pedagògica, és tractat al Llibre I, *molt important* en aquesta sèrie històrica galiniana, volum que comença amb una radiografia socio-lingüística de Catalunya a principis de segle (amb especial incidència a l'ús literari, públic i privat del català i de l'espanyol), per passar tot seguit a analitzar el redreçament gramatical. Després d'aquest llarg preàmbul, que abraça gairebé les primeres cent pàgines, l'autor aborda el tema central del català a l'ensenyament, bo i fent esment d'aspectes com el legal (fins a la II República), la represa del català en l'ensenyament, el català i els mestres oficials, els estudis científics sobre la llengua en l'ensenyament, i el català en l'ensenyament secundari, a la Universitat i en l'ensenyament tècnic. Una falca sucosa versa sobre el català i l'Església (60).

Amb la contundència que li és pròpia Galí enfoca sobretot la qüestió cabdal dels efectes culturals i col·lectius del bilingüisme, que dista molt d'haver estat resolt en entrar a la ratlla del 2000. Molt encertadament analitza les posicions doctrinals del catalanisme en punt a la represa de l'ensenyament en català fins a la II República, i en especial els lúcids posicionaments de Valentí Almirall (61).

Més endavant, es dedica un capítol (62) a comentar l'obra de la Generalitat de Catalunya: tasca preparatòria en la post-dictadura, el català en les lleis de la República i de

(51) HIMC. Introducció (III), p. 10.

(52) HIMC. Introducció (III), p. 165.

(53) HIMC. Introducció (III), p. 122.

(54) HIMC. Introducció (III), p. 177.

(55) HIMC. Introducció (III), p. 156.

(56) HIMC. Introducció (III), p. 133.

(57) HIMC. Introducció (III), p. 135.

(58) HIMC. Introducció (III), pp. 81-85.

(59) HIMC. Introducció (III), pp. 33-37.

(60) HIMC. Llibre I, pp. 132-145.

(61) HIMC. Llibre I, pp. 107 i ss.

(62) HIMC. Llibre I, pp. 146-182.

la Generalitat i en l'Estatut, l'acció de la Generalitat, l'obra catalanitzadora popular durant la República i finalment el que Galí anomena "*la reacció pancatalana a València, Mallorca i Rosselló*".

Galí estima que abans de la II República, els nois i noies catalans (se suposa que del Principat només) que a l'escola aprenien a llegir i escriure en català no passaven gaire dels 10.000, o sigui amb prou feines el 10% dels alumnes de l'escola privada i el 7% de la població escolar total.

La segona part del volum sobre la llengua ("entitats defensores i propagadores") es dedica essencialment a descriure de manera detallada la trajectòria de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana entre 1889 i 1936 (pp. 183-277) (63), i a evocar la de l'entitat Nostra Parla (1916). Considera que un dels encerts més notables d'aquesta darrera entitat va ser l'intent d'agermanar al voltant de la llengua tots els pobles que parlen català i demana un historial complet de Nostra Parla per tal de valorar la seva incidència global als Països de Llengua Catalana. Pel que fa a la Protectora, la considera una plataforma cívica aglutinant i "*esborradora de diferències*" i divisions polítiques i d'interessos (64), malgrat la seva vinculació flexible a la Unió Catalanista, i posa de relleu el paper del seu principal animador, Manuel Folguera i Duran.

Considera que el camp on la Protectora desvetllava més simpaties i més unànimes era el lúdic i festiu, en la col·laboració a l'organització de festes com la d'Infants i Flors. I, si la realitat sociològica fins a 1936, pel que fa a l'escola catalana descrita per Galí, és crua, pel que fa a l'ús escolar del català, "*l'espectacle de les simpaties que desvetllava la Protectora, demostrat palesament en la creixença incessant del nombre de socis, podia fer pensar que malgrat la rigidesa i persistència de plecs adquirits després de segles, també només era qüestió de temps —i no pas molt— el desvetllament definitiu de la consciència catalana en un dels seus plans més delicats i transcendents, el de la llengua, per a la reivindicació de la funció que li era més indispensable i indiscutible: la de l'ensenyament*" (65).

7. LA VALORACIÓ DELS ENSENYAMENTS TÈCNICS I D'APLICACIÓ ARTÍSTICA, INDUSTRIAL I AGRÍCOLA

Si la instrucció o ensenyament professional i tècnic (Galí empra una altra terminologia que no ha prosperat) és tractat de manera molt completa en un dels millors llibres de la sèrie *HIMC* (66), que conté semblances molt fines i valuoses, plenes de trets d'observació psicològica, de prohoms de l'educació aplicada contemporània com Barret, Serrat i Bonastre o Campalans, Agell o Esteve Terradas, així com curiosos referències a d'Ors, la instrucció agrícola té també el seu tractament específic a la sèrie.

En el marc del millor coneixement de la història de la nostra pagesia, poc a poc han anat sorgint estudis, encara insuficients sobre la modernització dels ensenyaments agrícoles a Catalunya. El llibre VI de la *Història de les Institucions* fa cap de ple en aquest tema (67). Més que llibre acabat, un cop més ens trobem davant d'un esboç de llibre, ara

sobre els ensenyaments i els serveis d'agricultura a la Catalunya d'abans de 1936.

La tesi de Galí és que la Mancomunitat va saber superar el ritme burocràtic de l'estat central i connectar amb la nostra realitat agrícola que només organismes nostres serien capaços d'aprofundir i de redreçar. Prat de la Riba, i després Puig i Cadafalch, van saber trobar el punt dolç, obedients com eren a la realitat dictada pels tècnics (68), i "*així Catalunya va poder realitzar en el ram agrícola una obra completa d'Estat fins al punt que els governs espanyols van quedar al marge de tota acció docent i estimulant de l'agricultura catalana. En realitat a Catalunya no hi tenien res a fer, a part de les tasques inevitables d'inspecció i fiscalització inherents a la sobirania política. I, efectivament, fora de les dues estacions enològiques, la de Vilafranca del Penedès i la de Reus, creades abans que la Diputació comencés l'obra de l'Escola Superior, l'acció de l'Estat a Catalunya durant aquest període gloriós per a la nostra agricultura només es va deixar sentir per la seva acció entrebancadora o entorpidora sobretot quan els seus agents no eren de la terra i es sentien més funcionaris de l'Estat que catalans o simplement professionals*" (69).

Galí mostra com l'Escola Superior d'Agricultura (creada per la Diputació de Barcelona el 1911 i traspassada a la Mancomunitat entre 1918 i 1919) i els Serveis d'Agricultura de la Mancomunitat es van anar modificant i modelant, tenint en compte la situació de les explotacions agrícoles del país (70). Analitza el desplegament de la dita Escola Superior, que tornà a la Diputació de Barcelona durant la Dictadura de Primo de Rivera per passar a dependre del Departament de Cultura de la Generalitat republicana l'any 1934. L'escola en qüestió, mostra Galí, va estar sempre en funció dels Serveis que l'administració autonòmica va endegar aquells anys per a la renovació de l'agricultura catalana: "*evidentment que els serveis tenien les seves pròpies urgències però la primera d'elles era el servei de la mateixa Escola en la preparació científica i moderna dels seus alumnes. Per això, encara que els laboratoris dels Serveis i els pròpiament de l'Escola es muntessin gairebé sempre separats, la funció respectiva era indistricable i els suport mutu era cada vegada més estret. Així, anaren sorgint els laboratoris d'anàlisi general; els de terra campa; els d'arbres fruiters; el de patologia vegetal; el d'histologia sense comptar els de química, de física, d'electricitat, de fotografia, etc., que eren pròpiament de treball dels alumnes. I al costat dels laboratoris anaven creixent els arxius de documents, les instal·lacions de museu i mostres, les col·leccions de tota mena i una vasta biblioteca especialitzada que l'any 1936 comptava amb 11.753 volums*" (71).

L'Escola Superior passà de 10 alumnes el curs 1912-1913 a 68 alumnes el curs 1920-1921. El seu Pressupost de funcionament evolucionà de 60.165 pessetes el 1913, quan depenia de la Diputació de Barcelona a 197.561 pessetes per a 1924, quan era encara de la Mancomunitat; però el 1936, sota la Generalitat, aquest Pressupost havia pujat a 338.382 pessetes.

Galí comenta la creació —per poc temps— de l'Escola de Zootècnia (1920) i la de la Granja Agrícola de Caldes (1921), amb el seu alumnat matriculat a cursos de grau

(63) *HIMC. Llibre I*, pp. 183-277.

(64) *HIMC. Llibre I*, p. 273.

(65) *HIMC. Llibre I*, p. 275.

(66) *HIMC. IV. Ensenyament tècnico-industrial i tècnico-manual o d'Arts i Oficis*. Atenció perquè distingeix al principi entre ensenyament tècnico-industrial i el d'arts i oficis (o ensenyament tècnico-manual), amb una mena de sots-classificació dels anomenats "oficis d'art", com orfebre o ebenista. Rebutja, en canvi, el concepte més globalitzador d'«ensenyament professional», que és el que ha acabat imponent-se i no considera l'adjectiu anglo-saxó vocacional, pp. 7-11.

(67) Alexandre Galí (1978-1986), *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona, 1982, Fundació A.G. Llibre VI. Ensenyaments i Serveis Agrícoles.

(68) *HIMC. Llibre VI*, p. 9.

(69) *HIMC. Llibre VI*, p. 10.

(70) *HIMC. Llibre VI*, p. 11.

(71) *HIMC. Llibre VI*, p. 53.

mitjà, i fa breu esment de l'ensenyament oficial d'agricultura a Espanya des de 1855, i també es refereix als serveis agrícoles dependents de l'estat: Granja Experimental de Barcelona (1854) i les Estacions Enològiques de Vilafranca i Reus (1902-1905) (72).

Esmenta, d'altra banda, l'acció d'institucions privades com la Granja-Escola de Fortianell (1854), la Reial Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar (1896), el Col·legi d'infants orfes de Sant Julià de Vilatorrada (1897) i la Càtedra Agrícola Ambulant Pere Grau (1906), però és en la descripció dels Serveis d'Agricultura de la Mancomunitat i de la Generalitat on s'estén més: serveis de difusió i propaganda, camps experimentals, campanyes i serveis auxiliars, viatges d'estudi, laboratoris, Institut de Mecànica Aplicada Agrícola, Servei d'Acció Social Agrària, serveis de ramaderia (concursos de bestiar, campanyes i cursets, campanyes de propaganda, Laboratori de Patologia animal), servei forestal, en fi, esmenta, de passada, activitats d'altres institucions de l'administració: Institut Mediterrani dels Sòls, Granja Agrícola "Voramar", Granja Agrícola del Baix Ebre (73).

Massa succintament parla de l'obre educadora de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851) i de la Federació Agrícola Catalano-Balear (1899), vinculada a l'IACSI. ¿Hi ha, potser aquell punt de desconeixement de l'home de ciutat, de l'home urbà per un món camperol molt crispat per les diferències socials de la pagesia i ben poc procliu a les sublimacions culturals en desitjos més o menys ingenus com el que Galí expressa en aquests termes: "seria curiós de conèixer la proliferació de les entitats de caràcter agrícola arreu de Catalunya d'ençà que es va crear l'Institut, estimulades de segur per l'exemple de Barcelona, com veurem que es desenrotllen més endavant els orfeons, els centres excursionistes, etc." (74)?

Per al pedagog i historiador, "l'Institut Agrícola de Sant Isidre (en sigles IACSI) fou la solució feliç dels senyors territorials de Catalunya per pal·liar (canvis i amenaces) amb elegància i seny, i ells i les institucions agrícoles i l'agricultura catalana tots en van sortir beneficiats. Essent l'Institut una entitat de classe, destinada a defensar els interessos de classe, va prendre l'aire elegant d'entitat de cultura i de foment general i en va fer els serveis i les funcions tan enllà com va poder i saber" (75). I pel que fa a l'organisme fill de l'IACSI, la progressivament decantada cap als interessos de la patronal Federació Agrícola Catalano-Balear, Galí diu que "curava els seus interessos oblidant que a l'ombra covaven uns altres interessos, justos o no, l'oblit o desatenció dels quals establia una dualitat tant més acusada com més l'organisme patronal es perfeccionava i s'estrenyia" (76). El bon ull clínic de Galí, en aquest punt, el corroboren els estudiosos actuals del moviment camperol català d'abans de 1936.

Cal afegir, d'altra banda, que, pel que fa al conflicte de la llei de Contractes de Conreu, Galí pren distàncies davant la radicalització del procés, bo i acusant la Generalitat republicana i identificant-se ben explícitament amb les posicions d'Unió Democràtica de Catalunya, una mena de postura "centrista": "en el pla de l'acció social i econòmica la Generalitat de Catalunya, al revés de la Mancomunitat,

com és sabut de tothom, va atendre més l'aspecte social que l'econòmic, cosa no gens blasmable si ho hagués fet més amb esperit de govern i de justícia social que amb esperit partidista i de demagògia. La seva obra va ser la Llei de Contractes de Conreu, causa d'una de les crisis més greus del catalanisme, crisi que va posar en entredit l'aptitud de Catalunya per a governar-se, i en la qual al nostre entendre no hi hagué cap de les dues grans forces polítiques de Catalunya que demostrés ja no tan sols un veritable sentit polític sinó ni aquell seny que tothom posa com a constituent essencial de la mentalitat catalana. (...); l'autor d'aquest llibre, no afiliat aleshores a cap partit, en aquell plet compartia sense regateig la posició adoptada pel Grup Unió Democràtica de Catalunya, que no defensava cap més interès que els de la justícia estricta i els de la unitat i la integritat dels catalans" (77).

Aquest volum galinià dedicat a la instrucció agrícola acaba amb una ressenya elemental de publicacions periòdiques i no periòdiques de caire científic i tècnic de o sobre l'agricultura catalana. Una mostra més del caràcter incomplet de l'assaig és que l'apèndix sobre l'Estat de l'Agricultura Catalana l'any 1936, va quedar sense redactar (78).

El to del llibre és, d'una banda encomiàstic, envers l'obra de la Mancomunitat (quasi engegada, segons ell, en orris en l'època de la Generalitat, a causa del "virus partidista") (79), i poc crític en relació al fonament social, econòmic, polític i pedagògic de l'actuació en el terreny educatiu dels grups rectors de la pagesia catalana. Interrompent a voltes amb pinzellades crítiques la línia acrítica, merament descriptiva, d'aquest volumet —que no és pas dels més afortunats de la sèrie— Galí pensa que la Generalitat va estirar més el braç que la màniga: "el pla de les granges agrícoles, per exemple, era fill d'una concepció abstracta feta damunt del paper, pròpia de la mentalitat esquerrana" (80). En qualsevol cas, ell ensenya la seva, més dretana, quan pot, per exemple en esmentar la Conferència de l'Agricultura Catalana l'any 1919, convocada el maig d'aquell any pel Departament d'Agricultura de la Mancomunitat: "aquesta Conferència va ser suprimida per l'autoritat, en un moment, recordem-ho bé, que Lluís Companys i els seus seqüaços començaven pel camp de Catalunya la seva acció demagògica els fruits de la qual no foren, precisament els de la necessària llei dels contractes de conreu, sinó la desfeta anàrquica de la guerra civil que a la llarga ha deixat altra vegada Catalunya agarrotada al centralisme castellà. Una altra forma, si es vol, de la guerra dels reences aprofitada per l'enemic" (81).

8. ELS ESTUDIS PRIMARIS, SECUNDARIS (CLÀSSICS) I UNIVERSITARIS

Si l'historiador de la cultura considera amb raó que, al seu temps, la història de l'ensenyament primari estava per fer (82), el mateix podia dir del secundari, del qual en fa una ràpida pinzellada, quasi totalment centrada en Barcelona (i amb cap referència als Països Catalans, cosa a corregir si es vol tenir una idea clara dels lligams de la classe mitjana culta catalana i balear del s. XIX, amb tot el

(72) HIMC. LLibre VI, pp. 155-166.

(73) HIMC. LLibre VI, pp. 91-166.

(74) HIMC. LLibre VI, p. 173.

(75) HIMC. LLibre VI, pp. 175-176.

(76) HIMC. LLibre VI, p. 187.

(77) HIMC. LLibre VI, p. 136.

(78) HIMC. LLibre VI, p. 201.

(79) HIMC. LLibre VI, p. 100.

(80) HIMC. LLibre VI, p. 103.

(81) HIMC. LLibre VI, p. 133.

(82) HIMC. Introducció (III), 31: no s'està de recalcar que a Barcelona i "sobretot a fora de Barcelona" perdurà al XIX una "tradició municipal secular d'acció docent o un ambient popular a favor de la cultura i el mestre (...). El coixí de grans mestres rurals que el segle XIX va llegar al segle XX, ens autoritza a aventurar aquesta creença".

tema de la Renaixença literària com a teló de fons). Pel que fa al nivell superior, aquest és objecte d'un llibre descriptiu i passablement avorrit, possiblement dels menys interessants de la sèrie, amb llambregades de geni i coherència. Per exemple se'ns diu que "*cap fenomen universitari no s'explica per fets interns*". No es pot prescindir ni de la societat catalana del XVIII ni del moviment científic mundial, formidable, al XVIII per entendre el bo i el millor de la vida universitària catalana del XVIII (83).

Remetent-se a Ferran Soldevila, Galí evoca la "*lluita pel restabliment de la universitat de Barcelona*", bo i aprofitant la ocasió per evocar la vida universitària catalana dels segles XVIII i XIX, amb títols tan expressius com "*1842-1900. La Universitat nova i l'asfíxia de la vida universitària*" (84), on s'esplaia a gust abundant en el judici de Pere Corominas expressat el 1935 sobre la Universitat de Barcelona: "*de mica en mica, lentament, insensiblement, els homes de ciència de Catalunya es troben una mica forasters en aquella Universitat d'empleats. (...) Quan els homes de la meua edat entrem en la vida universitària, jo no ho voldria dir d'una manera massa crua, entrem en una Universitat morta*" (85), opinió que coincideix amb la de Giner (86).

Més endavant exposa de manera descriptiva els intents renovadors de les primeres dècades del segle XX, en especial els dos Congressos Universitaris Catalans de 1903 i 1918 i, després de mencionar el decret d'autonomia universitària de César Silió, passa a considerar "*la lluita per la universitat autònoma en temps de la República*". Indica "*un relaxament de les possibilitats autonòmiques tocant a l'ensenyament*" entre l'aprovació de la Constitució republicana i l'Estatut de Catalunya. Es com si l'èlit político-acadèmica de la nova situació hagués rebaixat plantejaments, claudicant: "*el secret de tot això és ben senzill: els homes que de sotamà duïen el timó de la política cultural, els Santaló, els Xirau, els Ainaud, no eren catalanistes, no havien viscut la tradició ni les lluites del catalanisme i no en coneixien l'essència ni sentien les necessitats veritables de Catalunya, i aquests homes foren els qui, amb els seus amics de Madrid, entre ells el passiu Marcel·lí Domingo, manegaren les coses molt abans que Catalunya formulés i votés el seu Estatut*" (87).

Galí no sembla satisfet de la sol·lució de la universitat bilingüe i "autònoma" sui generis (88), tot i que el seu tocar de peus a terra li fa rebutjar per utòpica la solució d'una dualitat institucional (89). Per a Galí el que hi hagués més d'una universitat no era un problema de política acadèmica o científica ni de concepte de país, sinó purament material: "*que hi hagi les que es vulgui d'universitats, ... si poden viure... En realitat és un problema pràctic més que no un problema de principi*". Ni econòmicament ni humanament el país Catalunya, Barcelona, podia tenir dos universitats, "*si a penes es comptava amb homes per a una sola*" (90).

S'entreté en les discussions internes entre el professorat universitari de l'època republicana entorn del patronat rector d'aquesta universitat autònoma, i recull les crítiques de l'oposició —la Lliga— com Puig i Cadafalch o Joan Estelrich sobre si aquest Patronat havia de tenir integrants que no pertanyessin a la Universitat. Fustiga, en especial, la

prepotència d'un dels integrants del Patronat, Josep Xirau, del qual, juntament amb tots els qui manaven en la nova situació, diu paraules extremistes: "*llur feixisme, per exemple, els excitava a voltar-se de clients o amics i fins a afavorir els de la pròpia casa; alguna vegada ostensiblement, puig el poder, com ha dit algú, no fa gust si no se n'abusa una mica*" (91). També els acusa, aquests líders, d'incomplir els deures docents i d'inconsciència (sempre Josep Xirau com a exemple), tirant pel dret i carregant-se en definitiva la renovació universitària.

La segona part del llibre versa sobre la llengua catalana i la Universitat. Per la importància del tema es pot considerar ben incompleta en la seva formulació que ens ha arribat (no es pot posar mai la mà al foc de com hauria estat una versió final publicada per l'autor en vida). Son 10 pàgines escasses dedicades al tema (92), que acaben esmentant la solució de la convivència de llengües i cultures definida als estatuts de la Universitat Autònoma republicana en una universitat "única" (i no com a l'exemple de Bèlgica on hi havia dues universitats): aquesta solució "*era perfectament universitària (...) i podia haver estat perfectament conciliadora. La manera d'arribar-hi a través d'un Estatut de Catalunya trucat, en el qual es sacrificava per a aquesta solució universitària aspectes tan vitals com és el de la cultura universitària —ens referim al dret de Catalunya a regir l'ensenyament— no mereix ni de molt elogis tan francs*" (93).

Després ve la part III sobre la influència renovadora a la universitat des de 1900, on són esmentades les tasques complementàries de la universitat, com el Seminari de Pedagogia de 1930 i els cursos d'Extensió Universitària (95). En parlar del Seminari de Pedagogia de la Universitat (1930) sembla desvetllar vells ressentiments, esmentant la competició entre els dos seminaris, el de la Universitat, que dirigí Manuel Ainaud i que executó Joaquim Xirau, i el de la Diputació, que ell dirigí i que durà ben poc.

Apunta una crítica de profunditat contra l'obra de Joaquim Xirau: per a ell aquest Seminari de Pedagogia de la Universitat era utòpica, humanament irrealitzable: "*si mireu els productes efectius, els llibres i treballs sortits d'aquella enormitat de seminaris i cursos, només trobem com a peça considerable el llibre Lectura-escritura global d'Anna Rubiés i Monjonell (...). Un escriptor ha inventat la faula d'un pare que porta el seu fill davant la casa de Gaudí anomenada La Pedrera i després d'una gran bufetada li diu: Perquè te'n recordis! Davant la genial acumulació del senyor Joaquim Xirau, nosaltres creuríem convenient per a una Catalunya rediviva una sotragada semblant, també perquè se'n recordés*" (95).

La IV part versa sobre l'organització dels estudiants. És una part monogràfica, descriptiva, sobre el patronatge d'estudiants, les associacions estudiantils i les seves revistes. Finalment la cinquena part, potser la més interessant dintre de la tònica descriptiva, exposa les institucions universitàries "autòctones", des dels Estudis Universitaris Catalans al Laboratori de Psicologia Experimental, passant pels Seminaris científics endegats per la Mancomunitat, en particular el Seminari-Laboratori de Pedagogia (96).

(85) HIMC. Llibre IX, p. 25.

(86) *Ibid.* p. 39.

(87) HIMC. Llibre IX, pp. 133-134.

(88) HIMC. Llibre IX, p. 135.

(89) *Ibid.* pp. 162-163.

(90) HIMC. Llibre IX, p. 162.

(91) HIMC. Llibre IX, p. 161.

(92) HIMC. Llibre IX, pp. 167-176.

(93) *Ibid.* p. 176.

(94) HIMC. Llibre IX, pp. 197-204.

(95) HIMC. Llibre IX, pp. 199-200.

(96) HIMC. Llibre IX, pp. 280-285.

9. PER ACABAR, UNES VALORACIONS OBERTES...

Els editors presenten l'obra com una "meditació històrica i psicològica" sobre "el nostre poble" (97). Doncs bé, en acabar aquesta excursió pels paisatges galinians que HIMC ens fa conèixer, gairebé tan diversos com la orografia del país, ens resta la convicció, no sabem si compartida pel lector, d'haver arribat a un punt que ens fa veure Galí com una autèntica fita de la nostra història educativa. En una conjuntura internacional en què, no ens penséssim!, les coses no són o estan pas tan clares, quant a les perspectives acadèmiques i a l'estatut acadèmic-epistemològic de la Història de l'Educació (98), l'exploració àrdua de Galí per la història cultural ens ajuda a veure d'on venim, i cap on anem, raó per la qual és útil aquí i a fora.

Galí interessa metodològicament perquè des del punt de vista intel·lectual és un home de molts fronts i d'una gran curiositat. És el gran antídote de la història de l'escola i de l'educació formal que sovint s'acaba fent i beneïnt. Ens captiven prou les descripcions psicològiques, sovint carregades d'una ironia freda amb un punt de mala bava, amb què el pedagog jutja gent de l'ofici, com per exemple Eugeni d'Ors, l'estil pedagògic del qual per cert escomet duríssimament, però que per altres conceptes admira i que acaba acceptant. Evidentment que hi ha coses que no ens convencen en la historiografia —o "observació participant"— de qui va ser art i part de l'avançada pedagògica dels anys 10, 20 i 30. Ben segur, no ens convenç el sectarisme que el duu a ignorar o menysprear per ideologia persones o/i corrents. I, com que aquí no estem per clixés, ens és legítim qüestionar-nos, per exemple, si Galí és el pedagog del Noucentisme, l'home que portà a terme "el model educatiu que reclamaven els ideals de la burgesia nacionalista formulats en el Noucentisme" i que "oferí als mestres catalans un «corpus» format d'una síntesi de les idees pedagògiques orsianes, de l'Escola Nova i del nacionalisme, que quedà consagrat com a sinònim d'educació catalana" (99). No el veig gaire orsià, sincerament, a Alexandre Galí. Ni veig, amb tots els respectes, que una personalitat tan singular com Galí creés un corpus que pugui equivaldre a LA pedagogia catalana. N'hi ha moltes de pedagogies catalanes, encara que des d'interessos d'hegemonia cultural i política es pogués arribar a privilegiar UNA única lectura de la pedagogia catalana. Potser el gran mèrit del clarivident Galí fóra haver situat clarament en el mapa cívica català contemporani alguns dels grans, ineludibles, problemes de la pedagogia catalana, en particular el de l'ús pedagògic de la llengua pròpia.

Sense cap mena de dubte els judicis abruptes, tallants, inapel·lables i/o partidaris/partidistes de Galí, tant com el seu gran prestigi intel·lectual i polític, han retret un xic els especialistes a l'hora d'entrar a garbellar i destriar el (molt) gra de la (poca) palla. ¿Sempre és tal com diu taxativament l'estudiós galinià Josep Masabeu, que els judicis de valor que Alexandre Galí fa a HIMC "s'han d'interpretar a la llum d'assaigs i escrits posteriors"? (100). No es pot descartar que el seu pensament, com el de qualsevol altre savi, evolucionés, i que rectificqués quan creia que ho havia de

fer. Però, més aviat sembla que podem patir el risc de veure una rectificació de criteris o judicis on només hi ha un mer accentuar, pels motius que sigui (¿perquè no per raons diplomàtiques ben legítimes?) UN dels termes o extrems d'una dualitat o ambivalència de pensament. Vull dir, amb això, que la contradicció n'hi ha en el pensament del de Camprodon. Ho explico amb un contra exemple dels exemples que Masabeu esmenta d'autocorrecció galiniana: les apreciacions sobre Josep Estalella i l'Institut Escola. Si llegim atentament el volum que menciona la tasca d'Estalella, veurem que no és que el Galí dels anys 50, que parla de l'Institut-Escola, evocat per Marta Mata, i el de 1968 que elogia el doctor Estalella, no hagi rectificat. A HINC hi trobem tant els elogis d'Estalella com les crítiques d'abstracció i utopisme tothora adreçades a tot el que feia olor de republicanisme-liberal-madrileny.

Ergo, no hi ha hagut canvi. El que hi ha és una descomunal contradicció de fons en l'apreciació de Galí sobre el valor reformador dels Instituts-Escola, ja que després d'haver-se dedicat a rebentar la seva filosofia i mètodes, acaba reconeguent que l'Institut-Escola de Madrid va ser una gran institució, infinitament superior als instituts espanyols del seu temps, i segurament d'una influència difusa remarcable ja que "el més selecte de la intel·lectualitat espanyola en l'adveniment de la República era tocat de l'esperit de l'Institut-Escola, o si es vol de la Institución Libre de Enseñanza" (101).

Finalment, torno a evocar els mots de Monés de 1984 amb què he començat l'article: ¿noves línies de recerca de vegades en contraposició amb el pensament galinià? ¿o línies de prolongació del seu pensament, i també línies que ell es proposava investigar? ¿o simplement línies que ell no ha tocat?

Les moltes línies de recerca que en història educativa s'han anat obrint aquests darrers lustres —i les que es puguin obrir—, respecte de l'educació catalana a les primeres dècades de segle, no han de seguir o incórrer en la única falla gran de tipus metodològic de l'obra HIMC, que no és altra, a parer meu, que haver deixat totalment de banda el període 1936-1939. El fet que el desordre, la passió o la improvisació guessin la pedagogia d'aquest període convuls no pot justificar, a distància, una amputació semblant. Sempre, però, hem de tenir present la dificultat del treball, imponent, en solitari, i de les limitacions que comporta. Per exemple l'home era ben conscient, com ja ha remarcat Masabeu (102), de l'anomalia d'estudiar sobretot el tarannà cultural i educatiu de la capital, Barcelona, que és objecte de vast resseguiment, la qual cosa comporta una important deformació òptica, atès que l'esforç de les comarques del Principat (amb excepcions circumstancials com la d'esmentar la projecció cultural de Vic, Osona, en tant que centre eclesial) (103) i, no cal ni dir-ho, el de les altres capitals regionals, com Ciutat de Mallorca, i sobretot València, troba poc o cap ressò a una obra centrada més que res en la metròpoli. Aquesta visió insuficient de l'amplitud de la cultura catalana, però, no és pas només

(97) GALÍ, A., HIMC. Introducció, p. 9.

(98) La mania d'aplicar falses panacees, i de trencar —per esnobisme— lligams metodològics amb el passat també és, em sembla, a l'arrel d'un desconcert que tots els bons professionals acusen en millor o menor grau. Es important l'obra SALIMOVA/JOHANNIGMEIER editors (1993): *Why should we teach History of Education. Part I. History of Education Today: its Subject and Content. Part II. Objectives of the History of Education in Teacher Training*, Moscou, i entre les ressenyes, una de prou esverada però relativament lúcida de Charles Magnin, professor de Ginebra, a "Paedagogica Historica" (1994), XXX (1994), 940-941.

(83) Alexandre Galí (1978-1986): *Obra completa. Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*, Barcelona, 1985, Fundació A.G. Llibre IX. *Ensenyament Universitari*, p. 31.

(84) HIMC. Llibre IX, p. 21.

(99) MASABEU i TIerno, J. (1989), *Alexandre Galí i la Mútua Escola, Blanquerna*, Barcelona, p. 295.

(100) MASABEU i TIerno, J. (1989), *Alexandre Galí...*, pp. 14 i 295.

(101) HIMC. Llibre III, p. 255.

(102) MASABEU (1989), op. cit., p. 14.

(103) Poques vegades queda reflectit el riquíssim i insubstituïble cabdal d'iniciatives culturals i escolars comarcals, encara que Galí subratlla que "no ha estat mai Barcelona el centre exclusiu de la vida (artística) catalana". Es refereix, en aquest cas a la tasca docent de l'escriptor Prudenci Bertrana a Girona, a principis de segle. HIMC. Llibre V, p. 12.

imputable al nostre home. Podem dir que va ser el defecte de successives generacions d'abans de la guerra. I torna a ser-ho ara, per un mal entès pragmatisme. Per citar un intel·lectual que madurava, brillava i moria en poc temps (tot mentre Galí vivia), Jaume Vicens i Vives, sorpren i revolta alhora el gran desconeixement de les dinàmiques inter-Països Catalans, que trobem a treballs de capçalera com *Notícia de Catalunya*, obra on la realitat i el concepte d'uns Països lligats per una trajectòria històrica i cultural i per una hipotètica voluntat política, brilla per la seva absència.

El mateix carregament de tintes subjectiu i subjectivista de Galí, convenientment conegut i contrastat, serveix per il·lustrar els prejudicis de tota una època. És evident que una societat com la catalana —o la dels Estats Units, més igual— no pot anar amb miraments de càlcul respecte dels efectes negatius del mestissatge o de la població d'al·luvió. Reventós o Galí s'haurien de conformar a una situació com

l'actual on una sisena part de la població del Principat és d'origen andalús.

Una indicació darrera: he evitat en la mesura del possible, referències als molts treballs i línies de recerca dels darrers decennis (part dels quals amplien, desenvolupen o innoven, però d'altres queden ben per darrera de les perspectives galinianes), per tal de no desviar l'atenció del que interessava realment: la immersió en l'univers discursiu galinià respecte de la cultura i l'educació catalana d'aquest segle. Galí va fer i va ensenyar, i va invalidar com bé diu X. Gayán la famosa sentència shawiana: "qui pot, fa, qui no pot ensenya" (104), però, malgrat tot, en acabar aquest periple no em trec del cap el que em deia aquest estiu un professor de la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, per a major inri professor de teoria de la forma: "*d'ençà que vaig suspendre repetidament a Xavier Mariscal —que després ha triomfat—, jo no crec en la pedagogia*".

(104) GAYÁN, X. (1994), "El pedagogo Alexandre Galí", in: *Historia y Vida*. 318, setembre, pp. 112-120, p. 119.